

МИТОПОЕТИКА И ДУХОВНО ВЪЗРАЖДАНЕ. ЗНАЧЕНИЕТО НА ДУХОВНОТО НАСЛЕДСТВО НА РУСКИТЕ И БЪЛГАРСКИТЕ ПРАВОСЛАВНИ И НАРОДНИ БУДИТЕЛИ

Стилианос Капатос
Атински университет

Резюме: В настоящия доклад се изследва световното значение на духовното наследство на руските и българските православни и народни будители през съвременната епоха. Тяхното свято дело е винаги актуално, защото благодарение на него всички хора, а не само българският и руският народ, могат да се събудят от мрака и незнанието и да отворят очите си за светлината на буквите и знанието (образованието) през годините на духовен упадък. По-конкретно, целта на този доклад е да разгледа съвместимостта на този възглед на представителя на славянското неоезичество в Украйна, Владимир Петрович Шаян (1908 – 1974), и на съвременния представител на богомилството в Русия, Йоан Богомил. Новостта на работата се крие във факта, че въпросът за значението на културното наследство на руските и българските православни и народни будители се разглежда за първи път в контекста на този проблем. Целта на работата е да се разгледаат някои важни и актуални въпроси, свързани с тази тема, като християнската литературна, митологична и фолклорна фантазия, ролята на фолклора, литературната фантазия и митологията във формирането на духовно-нравствената култура, образованието, духовното възраждане и др.

Ключови думи: богомилство; духовно възраждане; митопоетика; славянско неоезичество, християнска фантазия

ВЪВЕДЕНИЕ

Сред произведенията на Шаян и Йоан Богомил са: поредицата „Володимир“ (1946 – 1970), публикувана след Втората световна война от издателство „Орден“ в Лондон, и монографията „Богомилство: духовност светлого универсума“ (2016 г.), публикувана от издателство „Мир София“ в Москва. Тези произведения са разделени на следните тематични области на историята (славянско езичество, покръстване на Киевска Рус, богомилство), литературознанието и фолклористиката (история, теория и критика на старославянската литература, славянския фолклор и българската литература през Възраждането), теорията на религията (определение на универсалните характеристики, произхода и функцията на християнството и религиозните вярвания и практики на славянското езичество и богомилството) и фантазията. В контекста на тези раздели са написани фантастични разкази, в центъра на които е образът на аморалиста, загубил свещените и духовни основи след детския период на живота си, докато не попадне в магически алтернативен свят. Това е началото на неговото духовно възраждане.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

За да представим съвместимостта на възгледите на тези автори относно значението на културното наследство на българските народни будители в съвременния свят, трябва да обърнем сериозно внимание на фантастичните разкази в техните произведения. Следователно настоящият доклад използва методологията на анализа на научната литература, свързана с темата, описателния метод и сравнителния анализ, като разглежда произведенията на различни писатели, посветени на една и съща тема. Ролята на сравнителния анализ на литературните произведения има голямо значение за еволюцията на образованието в съвременния свят. Според Шаян и Йоан Богомил целта на техните произведения е използването им в контекста на религиозното образование (Šajan 1946; Bogomil, 2016).

Освен това ще съотнесем модела, предложен в литературните произведения на магическия реализъм¹, който включва следните елементи: две реалности, въведение в света на магията, духовно възраждане (Kislicyn, 2011), с теорията на християнския свят/театър, създадена от руския свещеник Георгий Кочетков в статията му „О главном герое романа М. Булгакова „Мастер и Маргарита“. Кочетков и неговият последовател, литературният критик и фолклорист Евгений Нейолов (1947 – 2014)², показват, че Михаил Булгаков (1891 – 1940), както и писателите на християнската фантазия в руската литература, базирани на една от най-известните фрази на Уилям Шекспир (1564 – 1616) „Целият свят е сцена и всички ние сме актьори на нея“³, представят своите литературни произведения като театър. Този театър, подобно на театъра „Вариете“ на Воланд (Луцифер) от романа на Булгаков, е създаден от Бог въз основа на молитвата на Символа на вярата: „Вярвам в един Бог... Творец на... всичко видимо и невидимо“, в т.ч. и Сатаната (Kochetkov, 1992).

РЕЗУЛТАТИ

Според фантастичния разказ на Шаян бившият аморалист попада в магически свят през кладенец, където има фантастична библиотека. В тази библиотека той вижда св. св. Кирил и Методий – радетелите за превода и популяризирането на Библията на старобългарски език и за разпространението на християнството сред славяните (България, Русия), полулегендарните киевски князе Асколд и Дир⁴, приели християнството едновременно с покръстването на българите, св. княз Владимир Покръстител на Русия, Перун – върховен бог на славянския пантеон, и Нестор Летописец, който чете „Повесть временных лет“ (Šajan, 1963).

„Повесть временных лет“ има голямо значение за руската/славянската култура, защото се стреми да консолидира нови форми на християнска етика, като същевременно представя старата езическа славянска религия. Освен това централните герои на нейните исторически приказки и легенди са принцове, строители на храмове и фанатици на Просвещението, докато неговите антиподи са бунтовни принцове, които водят кървави междуособни войни и се стремят да

получат власт със сила (Šajan, 1963). Това е основата на актантовия модел (герой, помощник, благо/антигерой, противник, вреда), предложен в „Морфология на сказки“ (1928 г.)⁵ от съветския фолклорист Владимир Пропп (1895 – 1970). Разказът на Йоан Богомил е подобен, но този път освен св. св. Кирил и Методий и Перун във фантастичната библиотека бившият аморалист вижда най-значимите народни будители от Българското възраждане: св. Паисий Хилендарски, който, подобно на Нестор Летописец, чете „История славянобългарска“ (1762 г.), с която започва Българското възраждане, и йеромонах Неофит Рилски, който с делото си е пазител на старобългарската култура и книжовност за нейното възраждане в контекста на формирането на новобългарската култура (Bogomil, 2016).

По конкретно, Нестор Летописец чете следната част от „Повесть временных лет“: „Нектан и Фалек се събраха на мястото на полето Сенаар, за да построят стълп на небето, и град Вавилон близо до него... но не го завършиха“ (Šajan, 1963). Подобно и св. Паисий Хилендарски от „История славянобългарска“: „Издигнал се някой си Неврот от Хамовото племе. Той бил мъдър звездоброец и... бил първият цар и мъчител на земята. Съградил град Вавилон и царувал в него. Този богопротивен Неврот... рекъл: „Да започнем стълп (кула) на земята, да е висок до небесата“... и безброй човеци загинали в това дело... Но милосърдният Бог видял как човешкото безумие и измама се трудят залудо и им забранил – да не се богопротивят и да не се мамят напразно“ (Bogomil, 2016).

След това както Нестор Летописец, така и св. Паисий Хилендарски говорят на бившия аморалист за еврейския народ от Новия завет, който не е искал духовното царство на Господ Исус Христос, Сина Божий, а земно освобождение, което не е освобождение от вътрешното греховно иго. Около героя се събират римски езически императори, жреци, фолклорни/митични същества и герои от славянската религия/митология (Хърс, Дажбог и др.) и от езическите религии/митологии на някои от библейските народи (Ваал, Дагон, Озирис и др.), а в монографията на Йоан Богомил – и османските султани. В поредицата на Шаян Нестор Летописец ги пренася с помощта на магическия предмет Алеф, който е отворил магически портали към книгите на фантастичната библиотека. Сред тях са светите киевски мъченици Теодор Варяг и синът му Йоан и езическите вълхви, които ги убиват, както и старият езически княз Владимир. Същото правят св. Паисий Хилендарски и йеромонах Неофит Рилски от монографията на Йоан Богомил с помощта на Светия Граал (Šajan, 1967; Bogomil, 2016).

От всичко казано дотук следва, че: 1) Целият живот на човека е сцена и всички тези персонажи са актьори на нея, и въз основа на молитвата на Символа на вярата всички са създадени от Бога, дори и тези, които смятаме за зли; 2) Настоящото зло се намира само вътрешно във всеки човек, следователно борбата му срещу него трябва да бъде вътрешна и духовна, основана на християнското учение, като се следва примерът на духовното дело на християнски дейци като св. св. Кирил и Методий, Владимир Кръстител, Паисий Хилендарски, Неофит Рилски и др.; 3) Вътрешната духовна борба има възможността да отмени съществуването на злото, като се следва примерът на мъченическата

смърт на св. Теодор Варяг и сина му Йоан от самия княз Владимир, който сега е с тях в тази фантастична библиотека; 4) Фантастичните разкази на Шаян и Йоан Богомил отменят актантовия модел на Проп, защото положителните и отрицателните актанти са събрани на едно лице, лицето на самия писател. Това означава, че тези разкази попадат в жанра на фантастичната автобиография; 5) Фантастичната библиотека е началото на духовното възраждане с помощта на фантазията/митологията и на образованието, затова там съществуват персонажи като Нестор Летописец, св. Паисий Хилендарски и патриарха на съвременното българско образование йеромонах Неофит Рилски. Те заедно с Нестор Летописец, Светия Граал и Алеф, които се свързват с богомилската традиция и с литературните произведения на магическия реализъм (Kislicyn, 2011), са символи на духовното възраждане.

ИЗВОДИ/ДИСКУСИЯ

Следователно може да се предположи, че Йоан Богомил е използвал фантастичния разказ от поредицата на Шаян, за да напише свой собствен в монографията си, и че Шаян е първият теоретик на теорията за християнския свят/театър. Освен това Шаян и Йоан Богомил са създателите на следния модел: Библията и световната история (руска и българска) са огледало на личната история на човека. Според тях най-важната причина за духовното робство е външната (кървава) борба срещу това, което смятаме за зло (например езичеството), по примера на кървавите борби на еврейския народ срещу римското иго, резултатът от които е опустошителната обсада на Йерусалим от римляните (70 г. сл. Хр.). В монографията на Йоан Богомил периодът на османското господство над българските земи символизира периода на духовния упадък в човешкия живот, а Българското възраждане, чиято специфика се определя от култа към античното и средновековното минало⁶ до завладяването на България от османските турци (Стоянов, 1999), символизира възраждането на човека. Там култът към миналото, от детството до появата на духовния упадък, определя спецификата на това възраждане. По подобен начин в поредицата на Шаян преследването на християните в Киевска Рус и покръстването ѝ от княз Владимир/възстановяването на християнството в Рус от времето на Асколд и Дир и св. св. Кирил и Методий символизират духовния упадък, възраждането и култа към детското минало на човека.

Трудовете на Шаян оказват сериозно влияние върху международното литературознание, например в библиографията на най-влиятелния съвременен британски литературовед Питър Бари. Той пише кратки фантастични разкази (параграфи) за фантастичната библиотека на Вавилонската кула, в която магьосникът Владимир Я Проп (измислен алтернативен персонаж на Проп) среща дракон, който му казва, че е християнски монах и се нарича Банян Фагс (Bartı, 2008). Кладенецът, както и Вавилонската кула в тези разкази символизират отдалечаването от Бога, което в литературните произведения на магическия реализъм е състоянието преди духовното възраждане. В статията се заключава,

че фантастичните разкази на Шаян и Йоан Богомил са написани под формата на трилогия (детство, грехопадение и духовно възраждане на магическия свят), по модела на литературните произведения на магическия реализъм (Kislicyn, 2011). Това и много от гореспоменатите Шаян анализира в два от характерните си научноизследователски трудове върху Библията като идеология и върху славянската (украинската) езическа и християнска символика, написани през 1970 г. (Šajan, 1970; 1990).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Фантастичните разкази на Шаян и Йоан Богомил може да се разглеждат като метафора или средство за задълбочаване на човешкия опит. Задълбоченият анализ на тези произведения предоставя на читателите възможност да осмислят критично не само мирогледа на авторите, но и световното значение на духовното наследство на руските и българските православни и народни будители (вж. по-горе) в съвременния свят, които са герои на фантастични разкази. Темата за тяхното влияние върху образователната система на България и на други славянски страни е много актуална в съвременната научноизследователска литература, както и темата за духовното възраждане с помощта на фантазията/митоологията и на образованието (Boychева, 2006; Savelova, 2008).

БЕЛЕЖКИ

1. Вж. НЕЁЛОВ, Е. М., 2012. Християнска традиция в русской фантастической литературе XX – начала XXI века. *Проблемы исторической поэтики*, № 9, с. 379 – 388.
2. За литературния стил на магическия реализъм (XX век) вж. PARKINSON, Z. L.; FARIS, W. B., 2003. *Magical Realism: Theory, History, Community*. 4th ed. Durham & London: Duke University Press.
3. За тези фрази и за Уилям Шекспир вж. АНДРЕЕВ, М. Л., 1989. *Средневековая европейская драма: Происхождение и становление (X – XIII вв.)*. Москва: Искусство.
4. За най-ранните известни владетели на Киев вж. ОЛЕСЬ, О., 1940. *Аскольд і Дир. Княжа Україна*. Кн. VIII. 2-е вид. Прага: Пробоєм.
5. ПРОПП, В. Я., 1928. *Морфология сказки*. Ленинград: Academia.
6. СТОЯНОВ, И., 1999. *История на Българското възраждане*. София: Абагар.

ЛИТЕРАТУРА

- БОЙЧЕВА, В., 2006. *Неофит Рилски – създател на българското народно училище*. София: Юриспрес.
- БАРРІ, П., 2008. *Вступ до теорії: літературознавство і культурологія*. Переклад. з англійською О. Погинайко. Київ: Смолоскип.
- ИОАНН БОГОМИЛ, 2016. *Богомильство: духовность светлого универсума*. Москва: Мир Софии. [viewed 27 April 2025]. Available from: <https://online.anyflip.com/pkhyk/nzfn/mobile/index.html>

КИСЛИЦЫН, К. Н., 2011. Магический реализм. Знание. Умение. Понимание, № 1, с. 274 – 277.

КОЧЕТКОВ, Г., 1992. О главном герое романа М. Булгакова „Мастер и Маргарита“. Православная община. Электронная версия журнала ВЕТА, № 10. [viewed 28 April 2025]. Available from: <https://vehi.net/mbulgakov/kochetkov.html>

САВЕЛОВА, Е. В., 2008. Миф и образование в парадигме аналитики человеческого бытия. Вестник Забайкальского государственного университета, № 5, с. 5 – 8.

ШАЯН, В., 1946. Володимир. Проблема української Віри. Ч. 1 – 6. Лондон: Орден.

ШАЯН, В., 1963. Володимир. Слово Золотої діядеми. Поема в дев'яти частинах. Лондон: Орден.

ШАЯН, В., 1967. Володимир. Повстань, Перуне! Лондон: Орден.

ШАЯН, В., 1970. Біблія як ідеологія. Студія із ділянки порівняльного релігієзнавства. Лондон: Орден.

ШАЯН, В., 1990. Українська символіка. Гамільтон: Українське відродження.

REFERENCES

BARRI, P., 2008. *Vstup do teoriji: literaturoznastvo i kul'turolohija*. Pereklad. z anhlyjs'koy O. Pohynajko. Kyjiv: Smoloskyp.

BOGOMIL, I., 2016. *Bogomil'stvo: duhovnost' svetlogo universuma*. Moskva: Mir Sofii. [viewed 27 April 2025]. Available from: <https://online.anyflip.com/pkhyk/nzfn/mobile/index.html>

BOYCHEVA, V., 2006. *Neofit Rilski – sazdatel na balgarskoto narodno uchilishte*. Sofia: Yurispres.

KISLICYN, K. N., 2011. Magicheskij realizm. Znanie. Umenie. Ponimanie, № 1, pp. 274 – 277.

KOCHETKOV, G., 1992. O glavnom geroe romana M.Bulgakova „Master i Margarita“. Pravoslavnaia obshhina. Jelektronnaja versija zhurnala VETA, № 10. [viewed 28 April 2025]. Available from: <https://vehi.net/mbulgakov/kochetkov.html>

SAVELOVA, E. V., 2008. Myth and education in the paradigm of the analytics of Human Existence. Vestnik Zabajkal'skogo gosudarstvennogo universiteta, № 5, pp. 5 – 8.

SHAYAN, W., 1946. *Volodymyr. The problem of the Ukrainian religion*. P. 1 – 6. London: Orden.

ŠAJAN, V., 1963. *Volodymyr. Slovo Zolotoji dijademy. Poema v dev'jaty častynax*. London: Orden.

ŠAJAN, V., 1967. *Volodymyr. Povstan', Perune!* London: Orden.

ŠAJAN, V., 1970. *Biblija jak ideolohija. Studija iz diljanky porivnjal'noho relihijeznavstva*. London: Orden.

ŠAJAN, V., 1990. *Ukrajins'ka symbolika*. Hamil'ton: Ukrajins'ke vidrodžennja.

**MYTHOPOEIA AND SPIRITUAL REVIVAL.
THE SIGNIFICANCE OF THE SPIRITUAL HERITAGE
OF THE RUSSIAN AND BULGARIAN ORTHODOX AND NATIONAL
REVIVAL LEADERS**

Abstract: *This paper examines the global significance of the cultural heritage of the Russian and Bulgarian Orthodox and National Revival leaders during the modern period. Their holy work is always relevant, because thanks to it, every person, not only the Bulgarian and Russian people, can awaken from darkness and ignorance and open his/her eyes to the light of letters and knowledge (education) during the years of spiritual decline. Specifically, the purpose of this paper is to examine the compatibility of this view of the representative of Slavic neopaganism in Ukraine, Vladimir Petrovich Shayan (1908 – 1974), and the contemporary representative of Bogomilism in Russia, John Bogomil. The novelty of the work lies in the fact that the issue of the significance of the cultural heritage of the Russian and the Bulgarian Orthodox and National Revival leaders is considered for the first time in the context of this problem. The aim of the work is to examine some important and current issues related to this topic, such as Christian literary, mythological and folklore fantasy and the role of folklore, literary fantasy and mythology in the formation of spiritual and moral culture, education, spiritual revival, etc.*

Keywords: *Bogomilism; Christian fantasy; Slavic Neopaganism; spiritual revival; mythopoesis (mythopoeia)*

Stylianos Kapatos, PhD Candidate

Scientific advisor: Assoc. Prof. Pananos-Philippos Sophoulis

Adjunct Lecturer Gentzo Banev

National and Kapodistrian University of Athens

Athens, Greece

E-mail: stylianoskopatos@gmail.com, stkapatos@slavstud.uoa.gr